

مطالعه‌ی تطبیقی
کنش‌های اسطوره‌ای و نمادین
رمان‌های معاصر ایران و آمریکای جنوبی

دکتر نسرین گبانچی

انتشارات باران بهار

تهران-۱۴۰۲

سرشناسه	:	گیانچی، نسرين، ۱۳۶۴ -
عنوان و نام پدیدآور	:	مطالعه ی تطبیقی کنش‌های اسطوره‌ای و نمادین رمان‌های معاصر ایران و آمریکای جنوبی/اثر نسرين گیانچی.
مشخصات نشر	:	تهران: باران بهار، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری	:	۵۲۸ ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۲۲-۹۲۸۵۱-۴-۲
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
یادداشت	:	کتابنامه: ص. [۵۱۱] - ۵۲۸.
موضوع	:	اسطوره در ادبیات Myth in literature داستان‌های فارسی -- قرن ۱۴ -- تاریخ و نقد Persian fiction -- ۲۰th century -- History and criticism داستان‌های آمریکای لاتین -- قرن ۲۰م. -- تاریخ و نقد Latin American fiction -- ۲۰th century -- History and criticism
رده بندی کنگره	:	۵۶PN
رده بندی دیویی	:	۹۱۵/۸۰۹
شماره	:	

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مطالعه‌ی تطبیقی
کنش‌های اسطوره‌ای و نمادین
رمان‌های معاصر ایران و آمریکای جنوبی

اثر: دکتر نسرین گبانچی

ناشر: باران بهار

چاپ: اول ۱۴۰۲

شمارگان: ۲۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۳۸۵۱-۴-۲

نشانی: تهران، میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهید وحید نظری، پلاک ۹۹، طبقه دوم، تلفن:

۶ و ۶۶۹۶۷۳۵۵، شماره: ۶۶۴۸۰۸۸۲

همه حقوق برای صاحب اثر محفوظ است. قیمت ۴۵۰۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

پیشگفتار ۹

فصل یکم: کلیات

تعریف مسأله	۱۳
هدف و ضرورت پژوهش	۱۶
پرسش‌ها و فرضیه‌ها	۱۶
روش پژوهش	۱۸
پیشینه‌ی موضوع	۲۰
ادبیات تطبیقی	۲۶
مکاتب ادبیات تطبیقی	۲۶
مکتب فرانسوی	۲۶
مکتب آمریکایی	۲۸
مکتب آلمانی	۲۹
کنش‌های اسطوره‌ای و گونه‌های آن	۲۹

فصل دوم: روایت‌شناسی رمان‌های ایرانی و آمریکای جنوبی

ادبیات و اسطوره	۳۳
رمان در پیوند با اسطوره	۳۵

فصل سوم: معرفی نویسندگان معاصر ایرانی و آمریکای جنوبی و گرایش‌های مختلف رمان نویسی آنان

نویسندگان ایرانی	۴۳
صادق هدایت و کنش اسطوره‌ای در بوف کور	۴۳
سیمین دانشور و سووشون (اسطوره‌ای در دل رئالیسم)	۴۸
هوشنگ گلشیری و اسطوره از معبر جریان سیال ذهن در شازده احتجاب	۵۳
محمود دولت‌آبادی و جای خالی سلوچ با بن‌مایه‌ای اسطوره‌ای	۵۸
غزاله علیزاده و اسطوره در لایه‌های رئالیسم و سوررئالیسم خانگی ادیسی‌ها	۶۴

۶۸	دیگر نویسندگان ایرانی
۶۸	غلامحسین ساعدی
۷۰	منیرو روانی پور
۷۱	بهرام صادقی
۷۱	عباس معروفی
۷۲	ابوتراب خسروی
۷۴	شهرنوش پارسی پور
۷۵	نویسندگان آمریکای جنوبی
۷۵	گابریل گارسیا مارکز و نموده‌های بارز اسطوره و عشق در صد سال تنهایی
۸۳	پائولو کوئلیو و افسانه‌ی شخصی در کیمیاگر
۸۷	ماریو بارگاس یوسا و اسطوره‌ی خدایان شیطانی در سور بز
۹۲	کارلوس فوننتس و جلوه‌های ایزدبانوان در آئورا و کنستانسیا
۹۵	ایزابیل آئنده و پیوند اساطیر اینکایی و یونانی در خانه‌ی اشباح
۹۹	دیگر نویسندگان آمریکای جنوبی
۹۹	میگل آنخل آستوریاس
۱۰۰	خورخه لویس بورخس
۱۰۱	خوان رولفو

فصل چهارم: تحلیل و واکاوی رمان‌های ایرانی و آمریکای جنوبی با توجه به کنش‌های اسطوره‌ای

۱۰۳	اسطوره‌ها و کنش‌های اسطوره‌ای
۱۰۴	واکاوی اساطیر کهن در رمان‌های ایرانی و آمریکای جنوبی
۱۰۴	اسطوره‌های آفرینش جهان و انسان
۱۰۶	آفرینش جهان
۱۲۳	آفرینش انسان
۱۳۴	ولادت مجدد و صورت‌های مختلف آن
۱۴۷	رستاخیز
۱۵۴	تناسخ
۱۶۹	ایزدان، ایزدبانوان و نیمه ایزدان
۱۷۲	ایزدان
۱۷۲	سیاوش
۱۷۵	سزیف و برجسته‌نمایی موتیف پوچی و مرگ

۱۸۴.....	پرومته.....
۱۹۲.....	خدایان شیطانی.....
۲۰۵.....	ایزدبانوان.....
۲۰۸.....	آناهیتا.....
۲۱۱.....	خدایان ساحلی پاچاکاماک.....
۲۱۳.....	میترا و الهه‌ی خورشید.....
۲۲۱.....	آتنا.....
۲۲۶.....	کنش اسطوره‌ای ایزدبانوان مادر در رمان‌های ایرانی و آمریکای جنوبی.....
۲۲۶.....	ایزدبانوی دثنا.....
۲۳۱.....	ایزدبانوی دیمیترا.....
۲۳۲.....	همسران زیبا، وفادار و عاشق در رمان‌های ایرانی و آمریکای جنوبی.....
۲۳۲.....	ایزدبانوی آرمیتی.....
۲۳۶.....	ایزدبانوان عشق و زناشویی یونانی.....
۲۴۲.....	کنش اسطوره‌ای ایزدبانوان مادر و همسر در رمان‌های آمریکای جنوبی.....
۲۴۵.....	نیمه خدایان.....
۲۴۵.....	ادیسه.....
۲۵۱.....	ادیپ و عقده‌ی ادیپ.....
۲۵۹.....	انسان‌های ماورائی.....
۲۶۵.....	موجودات و عناصر فراواقعی.....
۲۷۳.....	مکان و زمان اسطوره‌ای.....
۲۷۳.....	مکان اسطوره‌ای.....
۲۸۸.....	زمان اسطوره‌ای.....

فصل پنجم: تحلیل و واکاوی رمان‌های ایرانی و آمریکای جنوبی با توجه به کهن‌الگوها و نمادهای اسطوره‌ای

۲۹۷.....	کهن‌الگوها و نمادهای اسطوره‌ای.....
۲۹۹.....	تحلیل و واکاوی کهن‌الگویی رمان‌های ایرانی و آمریکای جنوبی.....
۲۹۹.....	خویشتن.....
۳۱۵.....	سایه.....
۳۲۱.....	آنیما و آنیموس.....
۳۳۱.....	زن نیک (مادر اعظم) و بد (دهشتناک).....

۳۳۲	مادر نیک
۳۳۸	مادر دهشتناک
۳۴۳	پرسونا
۳۴۸	قهرمان و ضد قهرمان
۳۶۶	فدایی یا قربانی
۳۷۳	پیردانا
۳۸۱	خدا
۳۸۸	درخت و گیاهان
۳۹۴	آب و گذر از آب
۴۰۲	مار
۴۰۹	رنگ‌ها
۴۰۹	آبی
۴۱۲	خاکستری
۴۱۳	زرد
۴۱۶	سبز
۴۱۸	سرخ
۴۲۳	سفید
۴۲۶	سیاه
۴۳۴	سمفونی رنگ‌ها
۴۳۷	تحلیل و واکاوی نمادهای رمان‌های ایرانی و آمریکای جنوبی
۴۳۷	مرگ
۴۵۷	مادر- زمین
۴۶۵	خواب و رؤیا
۴۸۲	توتم و تابو
۴۸۲	توتم
۴۸۸	تابو
۵۰۱	نتیجه گیری
۵۰۹	منابع

پیشگفتار

در میان ملت‌های مختلف، دنیایی از باورها، عقاید، افسانه‌ها و اسطوره‌های فراوانی از زندگی گذشتگان وجود دارد. کهن‌الگوها یا صور نوعی که از ناخودآگاه جمعی بشر نشأت می‌گیرند، به گونه‌ای نمایان‌گر برداشت و شناخت ناخودآگاه آدمی از جهان پیرامونی بشر و اسطوره‌ها و افسانه‌ها می‌باشند و از سویی شامل نیازهای روانی و مادی او در ارتباط با پدیده‌های ناشناس جهان اطراف می‌شوند که همین کنش‌های اسطوره‌ای چون به کودکی بشریت تعلق دارند، از دیدگاه روانی و فردی با احساسات درونی هر انسانی در ارتباط‌اند که احساسات و عواطف انسانی نیز در اسطوره‌ها و ناخودآگاه جمعی و کهن‌الگوها مجال آشکارگی می‌یابد.

اسطوره یکی از برجسته‌ترین مفاهیمی است که وجود آن در انواع ادبی سبب بازآفرینی و باروری ادبیات می‌شود. رمان به عنوان یکی از کارآمدترین انواع ادبی معاصر، با اسطوره پیوند دارد و از سرچشمه‌های رمان به شمار می‌آید. فضای برخی از رمان‌های ایرانی معاصر چون بوف کور صادق هدایت، خانه‌ی ادریسی‌ها از غزاله علیزاده، سووشون سیمین دانشور، اهل غرق منیرو روانی‌پور و... توان بالقوه‌ای در نمایاندن اساطیر دارند و همین موضوع، عامل غنا و شباهت آن‌ها به رمان‌های رئالیسم جادویی آمریکای جنوبی گردیده است که باور به وجود فضای فراواقعی، جادویی و اسطوره‌ای در کشورهای این منطقه پس از استعمارگری و نفی تمدن‌هایشان، در آثار گابریل مارکز، میگل آنخل آستوریاس، کارلوس فوننتس، ماریو بارگاس یوسا و ایزابل آلنده جلوه‌گر شده است.

نویسندگان ایرانی و آمریکای جنوبی برای اثرگذاری و پیشبرد هرچه بیش‌تر مضامین داستانی چون مفاهیم انقلابی، آزادی‌خواهی، اجتماعی، سیاسی، عاشقانه و ... از تکرار و بازگشت مفاهیم اسطوره‌ای کهن در قالب کنش‌های اسطوره‌ای چون آفرینش، ایزدان، ایزدبانوان، نیمه ایزدان، شخصیت‌های افسانه‌ای، تاریخی، عناصر ماورایی، مکان و زمان اسطوره‌ای، کهن‌الگوها و مفاهیم نمادین در کنار توجه به کنش‌های احساسی بهره برده‌اند. بیش‌تر این اسطوره‌ها، کهن‌الگوها و مفاهیم نمادین و عاشقانه در شخصیت‌های داستانی و باورهای آنان بازتاب می‌یابند. این نویسندگان با بهره گرفتن از این کنش‌های اسطوره‌ای و عاشقانه و کهن‌الگوها، داستان‌ها و رمان‌هایشان را غنی‌تر می‌سازند. در واقع آنان با کمک

گرفتن از این کنش‌ها در پی نمایاندن هرچه بیشتر مسائل مهم و حیاتی خود و سرزمینشان هستند. نگارنده به دلیل علاقه به رمان‌ها و داستان‌های ادبیات آمریکای جنوبی و مطالعات گسترده‌ای که سال‌ها در حوزه‌ی ادبیات داستانی آمریکای جنوبی داشته و یافتن شباهت‌های فراوانی در حوزه‌ی محتوا و درون‌مایه‌ی ادبیات داستانی ایرانی و آمریکای جنوبی، در پی فرصتی بوده تا پژوهش تطبیقی گسترده‌ای میان رمان‌های این دو منطقه انجام دهد و تحقیقی کمابیش کامل و منسجمی در حوزه کنش‌های اسطوره‌ای و عاشقانه به رشته‌ی تحریر درآورد. پس از انجام پژوهش‌ها و نگاشتن مقالاتی در رابطه با رئالیسم جادویی در آثار غلامحسین ساعدی و تأثیرپذیری وی و برخی دیگر از نویسندگان ایرانی از سبک داستانی نویسندگان آمریکای جنوبی، برآمده تا در دوره‌ی دکتری، پژوهشی در حوزه‌ی تطبیق رمان‌های ایرانی و آمریکای جنوبی انجام دهد. پژوهش حاضر به واکاوی و تحلیل اسطوره‌ای برجسته‌ترین رمان‌های ایرانی و آمریکای جنوبی، به شیوه‌ی تحلیلی-تطبیقی و بینامتنی با توجه به مکتب تطبیقی آمریکایی پرداخته است تا شباهت‌ها و تفاوت‌های کنش‌های اسطوره‌ای موجود میان رمان‌های این دو اقلیم با استفاده از منابع کتابخانه‌ای آشکار شود. از سوی دیگر، گزینش رمان‌های این دو اقلیم با توجه به اهمیت و شناخته‌شده بودنشان در میان خوانندگان ایرانی و آمریکای جنوبی صورت گرفته است. از سوی دیگر، زمینه‌های مشترک بسیاری چون مهاجرت، استبداد و ستمگری قدرت‌های حاکمه و ستم‌دیدگی ملت در رمان‌های در ایران و آمریکای جنوبی نمود یافته است و رمان‌نویسان این دو اقلیم مانند هدایت، دانشور، دولت-آبادی، گلشیری، مارکز، یوسا، رولفو، آلنده و بورخس از کنش‌های اسطوره‌ای به عنوان ابزار انتقاد سیاسی و اجتماعی و تقویت روحیه‌ی ملی و انقلابی بهره‌برده‌اند.

نگارنده در این پژوهش به واکاوی کنش اسطوره‌ای و کهن‌الگویی، نمادینه و عاشقانه در *بوف کور صادق هدایت*، *خانه‌ی ادریسی‌ها* از *غزاله علیزاده*، *شازده احتجاب* هوشنگ گلشیری، *جای خالی سلوچ* محمود دولت‌آبادی، *سووشون* سیمین دانشور و *صدسال تنهایی* گابریل گارسیا مارکز، *خانه‌ی اشباح* ایزابل آلنده، *کیمیایگر پائولو کوئلیو*، *آتورا از فوئنتس* و *سور بز* از یوسا و دیگر رمان‌های ایرانی و آمریکای جنوبی هم‌ت گماشته‌است تا جنبه‌های انسانی، شخصی، روانی و جهانی را که در کنش‌های اسطوره‌ای و عاشقانه و احساسی مطرح شده است، تحلیل و واکاوی سازد.

پژوهش حاضر از پنج فصل تشکیل شده است؛ فصل نخست (کلیات) به تعریف مسأله، تحلیل اسطوره و کنش‌های عاشقانه و ارتباط آن با ادبیات و رمان، به‌ویژه رمان‌های ایرانی و آمریکای جنوبی، اهداف پژوهش، پرسش‌ها، فرضیه، روش تحقیق، پیشینه‌ی موضوع در ایران و جهان و پژوهش‌های انجام گرفته در این باره پرداخته است. همچنین در این فصل، ادبیات تطبیقی و مکاتب گوناگون آن، کنش‌های اسطوره‌ای و عاشقانه تعریف و شناسایی شده است. فصل دوم این پژوهش شامل روایت‌شناسی رمان‌های ایرانی و آمریکای جنوبی است که نگارنده در آغاز به شناسایی و تعریف رابطه‌ی ادبیات و اسطوره پرداخته و پس از آن ارتباط رمان با کنش‌های اسطوره‌ای مورد توجه قرار گرفته است. در فصل سوم نویسندگان معاصر ایرانی و آمریکای جنوبی معرفی و خلاصه‌ی رمان‌ها و ویژگی‌های برجسته‌ی ادبی، روایی، اسطوره‌ای و تأثیرپذیری آنان از گرایش‌های مختلف داستان‌نویسی مانند رئالیسم، سوررئالیسم و رئالیسم جادویی مطرح شده است. در فصل چهارم و پنجم، رمان‌های این دو منطقه با توجه به کنش‌های اسطوره‌ای چون اسطوره‌ی آفرینش، ولادت مجدد و انواع آن، ایزدان، ایزدبانوان، نیمه‌ایزدان، اساطیر مذهبی، مدینه‌ی فاضله، انسان‌ها و عناصر ماورائی و مکان و زمان اسطوره‌ای و کهن‌الگوها و نمادهایی چون خویشتن، پرسونا، آنیما و آنیموس، زن-زمین، قهرمان و ضد قهرمان، مرگ، درخت، مار و ... به صورت تطبیقی مورد واکاوی قرار گرفته است. در پایان هم نتیجه‌گیری بررسی کنش‌های اسطوره‌ای در میان رمان‌های این دو منطقه با توجه به پرسش‌ها و فرضیه‌های این پژوهش ارائه گردیده است.

با سپاس فراوان از زحمات دکتر محمدرضا صالحی مازندرانی که راهنمایی و دکتر قدرت قاسمی‌پور مشاوره‌ی این رساله دکتری را پیش از اینکه به کتاب تبدیل شود، به عهده داشتند.

